

شاخصه‌های سلامت اجتماعی در منظومه معرفتی و ارزشی قرآن کریم

مهدی قاسم پور^۱، علی اصغر تجری^۲، احمد مراد خانی^۳

چکیده

هدف: « سلامت اجتماعی » از مفاهیم نو پرداخت در حوزه سلامت و بهداشت است که در کنار ابعاد جسمی و روانی سلامت، مورد توجه قرار گرفته است. سلامت اجتماعی از مفاهیمی است که تعریف مشخصی برای آن ارائه نشده و مفهوم آن با نوع جهان بینی و به تبع آن ارزش گذاری‌های فردی و اجتماعی تغییر می‌یابد. از این رو توجه به سلامت اجتماعی در پرتو جامعیت و جاودانگی قرآن کریم و به روزرسانی و عملیاتی سازی مفاهیم آن، امری لازم و ضروری است.

مواد و روش‌ها: در این پژوهش با عنوان « شاخصه‌های سلامت اجتماعی در منظومه معرفتی و ارزشی قرآن کریم » که به شیوه توصیفی - تحلیلی صورت پذیرفته، تلاش شده است تا با نگاهی جامع و منظومه‌ای به آیات قرآن کریم، به معرفی شاخصه‌های سلامت اجتماعی پرداخته شود.

یافته‌ها و نتایج: یافته‌ها و نتایج این پژوهش نشان می‌دهد، دستیابی به سلامت اجتماعی از منظر قرآن کریم، منوط به بررسی و شناخت ابعاد مختلف و مؤلفه‌های آن در دو حوزه معرفتی و ارزشی و در ساحت‌هایی همچون: زیستی، بدنی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، علمی و هنری و تعیین و به کار بستن شاخصه‌های آن است.

کلمات کلیدی: سلامت اجتماعی، سلامت، شاخصه‌های سلامت، قرآن، منظومه معرفتی و ارزشی

۱. دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران

۲. نویسنده مسئول. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران a.tajari@hotmail.com

۳. دانشیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران

مقدمه

شاخصه‌های سلامت اجتماعی در منظومه معرفتی و...

امروزه سلامت اجتماعی به‌عنوان یکی از ارکان اصلی سلامت، در کنار سلامت جسمی و روانی (۱) و به‌عنوان یکی از موضوعات نوپدید حوزه سلامت، نقش و اهمیت گسترده‌ای یافته است. سلامت اجتماعی مفهومی است که در بستر اجتماع نمود و ظهور یافته و شکل‌گیری آن تحت تأثیر شرایط مختلف اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است (۲). به‌بیان‌دیگر، سلامت اجتماعی، هر موضوعی که به سلامت جامعه مربوط شود را در برمی‌گیرد و با توجه به ابعاد گسترده و قلمرو وسیع آن، تاکنون اجماعی بر معنای آن به وجود نیامده است (۳). اسلام، اهتمام ویژه‌ای به شأن و جایگاه اجتماع داشته و تنها دینی است که بنیان خود را بر اجتماع بنا نهاده و هیچ‌یک از شئون و امور انسانی مسئله اجتماع را مهمل نگذاشته است (۴) که از جمله آن، موضوع سلامت اجتماعی است (۵). آموزه‌های قرآن کریم، بر مبنای اعتبار، جامعیت و انطباق آن بر فطرت، می‌تواند زمینه تحقق سلامت اجتماعی را فراهم نماید که این مهم در گرو استخراج مفاهیم و مؤلفه‌های سلامت اجتماعی و نهادهای سازشی شاخصه‌های آن در جامعه است. با توجه به عدم انجام تحقیقاتی در خصوص ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخصه‌های سلامت اجتماعی از منظر قرآن کریم، در این تحقیق سعی شده با توجه به مرجعیت علمی قرآن کریم و به‌منظور دستیابی به مفهوم سلامت اجتماعی، ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخصه‌های آن از منظر قرآن کریم مشخص شود. از این‌رو به معرفی شاخصه‌های سلامت اجتماعی در منظومه معرفتی و سپس در منظومه ارزشی قرآن کریم که شامل مؤلفه‌های: زیستی، بدنی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، علمی و هنری است، پرداخته خواهد شد.

بررسی مفهوم سلامت اجتماعی از منظر قرآن کریم: سلامت اجتماعی شاید پیچیده‌ترین و درعین‌حال، بحث‌برانگیزترین

جنبه از سلامت باشد. سلامت اجتماعی مفهومی ترکیبی است که از پیوستن دو مفهوم سلامت و اجتماع به وجود می‌آید. از این‌رو تعریف دقیق از سلامت اجتماعی منوط به شناخت عناصر تشکیل‌دهنده آن از جمله: سلامت، انسان، اجتماع و تعاملات مناسب بین آن است. همچنین درک صحیح از مفاهیم، منوط به شناخت ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخصه‌های آن است (۶) که این خود ارتباط مستقیمی با نوع نگرش، تفکرات و ارزش‌گذاری‌های فردی و اجتماعی دارد. به‌طورکلی ترسیم هر مفهومی در واقع متأثر از جهان‌بینی و نظام معرفتی و نظام ارزشی نظریه‌پرداز است که در عمل هم جامعه را به‌سوی همان زیرساخت‌ها هدایت می‌کند (۷). از این‌رو و در این تحقیق، برای دستیابی به شاخصه‌های سلامت اجتماعی، ابتدا ابعاد آن در قرآن کریم (منظومه معرفتی و منظومه ارزشی) و سپس مؤلفه‌های آن را بررسی می‌نماییم.

ابعاد سلامت اجتماعی

۱- منظومه معرفتی: هر نظام ارزشی به یک جهان‌بینی، منظومه فکری، سازمان اعتقادی و مجموعه‌ای از باورها و اندیشه‌های بنیادین متکی بوده و تجلی یک نظام بینشی و اعتقادی است (۸). جهان‌بینی، زیربنای سنت‌های اجتماعی بوده به‌نحوی که قوانین و ارزش‌های اجتماعی با اختلاف اعتقادات، متفاوت می‌شوند (۹). در منظومه معرفتی قرآن کریم، ارزش حقیقی انسان در گرو جهان‌بینی صحیح و به کار بستن آن‌هاست و این امر تنها در جهان‌بینی الهی محقق می‌شود (۱۰). در منظومه معرفتی قرآن کریم، به ثمر نشستن سلامت اجتماعی به‌عنوان یکی از ابعاد مورد تأکید، منوط به درک واقعی و شناخت صحیح از مؤلفه‌های آن، اعم از خدای متعال، انسان، جهان هستی، جهان آخرت و توجه به شاخصه‌های آن‌ها است.

قرآن کریم، خدای متعال را مبدأ خلقت (روم/۱۱)،

تدبیر کننده امور (یونس/۳) و خالق هستی (انعام/۱۰۲)، رب عالمیان (مائده/۲۸)، عادل (اعراف/۲۹)، حکیم و علیم (انعام/۸۳)، حافظ (یوسف/۶۴)، ناظر (نساء/۳۳) و غایت و منتهای امور توصیف می‌کند. (حدید / ۵). از منظر قرآن کریم، انسان، جانشین خدا بر روی زمین (بقره/۳۰) و دارای فضیلت و برتری در خلقت (تین/۴) و بر خلقت (اسراء/۷۰) است. قرآن، ماهیت انسان را متشکل از دو بعد جسمی و روحی (مؤمنون/۱۴) دانسته و هدف از خلقت او را نیل به سعادت و تقرب الهی از راه ایمان، اطاعت و عبادت (ذاریات/۵۶) بیان می‌دارد. همچنین خلقت جهان هستی را بر اساس حق و به فرمان خدا (انعام/۷۳)، هدفمند (انبیاء/۱۶) و مقدمه برای جهان آخرت دانسته و سرای آخرت را مقصد و هدف جهان آفرینش (حجر/۸۵)، وقوع آن را قطعی (حج/۷) و دارای برتری نسبت به دنیا (عنکبوت/۶۴) معرفی می‌نماید.

۲- منظومه ارزشی: دومین بعد از مفهوم سلامت اجتماعی، «منظومه ارزشی قرآن کریم» است که توجه و درک مناسب نسبت به آن می‌تواند ما را در دستیابی به سلامت اجتماعی رهنمون سازد. نظام ارزشی و اخلاقی، گویای مجموعه‌ای هماهنگ و مرتبط از ارزش‌ها و لزوم‌ها درباره صفات انسانی و رفتارهای اختیاری است که تمام آن‌ها بر اساس جهان‌بینی اسلامی هدف خاصی را پی می‌گیرند که در عین انسجام دارای جنبه‌های متنوعی است (۱۱). ارزش‌ها از یک سو تبلور عقاید و باورهای کلان و به اصطلاح جهان‌بینی یک فرهنگ و از سوی دیگر تأمین‌کننده هنجارها، قواعد، الگوها و شیوه‌های مختلف تعیین‌کننده نحوه زیست و عمل در عرصه‌های گوناگون زندگی فردی و اجتماعی هستند (۱۲). بدیهی است توجه به مؤلفه‌های مختلف آن از جمله ساحت: زیستی، بدنی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، علمی و هنری و تعیین شاخصه‌های مهم هرکدام از آن‌ها، نقش مهم و تأثیرگذاری را در دستیابی به سلامت اجتماعی ایفا خواهد نمود:

۱-۲. ساحت زیستی: از آنجاکه انسان به‌عنوان جزئی از جهان آفرینش، با مجموعه بزرگی از مخلوقات دیگر، از جمله طبیعت و محیط‌زیست در ارتباط است، بدیهی است که زندگی شایسته او، درگرو تنظیم مناسب روابط با آن‌ها خواهد بود (۱۳). منظومه ارزشی قرآن کریم، طبیعت و محیط‌زیست را از مصادیق آیات الهی (عنکبوت/۴۴)، حق همگانی برای همه انسان‌ها در همه ادوار (الرحمن / ۱۰) و توجه به تأمین سلامت آن و حرکت در جهت دستیابی به محیط سالم را از حقوق اساسی بشر می‌داند (۱۴). در منظومه ارزشی قرآن کریم، انسان در مقام جانشینی خدا در زمین (بقره/۴۰)، می‌بایست همچون خدا مهرورزانه با زمین رفتار نموده، محل رویش و رشد خود را آباد نگاه داشته و نسبت به بهره‌وری و عمران آن تلاش نماید (هود / ۶۱) (۱۵). قرآن کریم، طبیعت را مسخر انسان بیان کرده (لقمان/۲۰) و هدف از این تسخیر را بهره‌وری انسان از آن می‌داند (۱۶). این بهره‌وری از طبیعت، منوط به حفظ تعادل زیستی آن است، به‌گونه‌ای که انسان از هرگونه رفتار غیراصولی و مخاطره‌انگیز در این راستا پرهیز نماید.

در منظومه ارزشی قرآن کریم از تعادل، تناسب و توازن زیست‌محیطی با تعبیری چون: نظام احسن (سجده/۹)، موزون (حجر/۱۹)، قدر (قمر/۴۹) و تسویه (اعلی/۲) یادشده و بیان می‌دارد: آفرینش گیاهان و انواع اشجار، آفرینش آسمان و زمین، خلقت میوه‌ها، خلقت نخل، آفرینش حبوبات، خلقت گل‌ها و گیاهان معطر (الرحمن ۵-۱۲) بر اساس معیار و میزان بوده (الرحمن/۷) و انسان نیز می‌بایست در مواجهه با آنان، این تعادل و نظم را رعایت کرده و طغیان ننماید (الرحمن/۸) (۱۷). قرآن کریم نابودی گیاهان و زراعت (بقره/۲۰۵) و به تبع آن نابودی حیوانات و انسان‌ها را از مصادیق فساد در زمین دانسته (۱۸) و از هرگونه دخل و تصرف در آفرینش که منجر به تغییر در نظم و تعادل طبیعت شود (نساء/۱۱۹)، نهی می‌نماید. بحران محیط‌زیست، ریشه در عدم ارتقای سلامت اجتماعی فرد و

شاخصه‌های سلامت اجتماعی در منظومه معرفتی و...

جامعه دارد. تنها انسان‌های عالم به سنت‌های حاکم بر طبیعت و پایبند به تعهدات خویش در خلافت از آلوده‌سازی طبیعت و بهره‌وری نادرست از آن اجتناب می‌ورزند و تمامی همت خویش را در حفظ تعادل محیط‌زیست به کار می‌گیرند (۱۹).

۲-۲. ساحت بدنی: سلامت جسمی و بدنی ارتباط مستقیم و معناداری با سلامت اجتماعی دارد. هرچند سلامت جسم و بدن، امری به‌ظاهر فردی است، اما به دلیل ترتب آثار اجتماعی و نیز ضرورت‌هایی که فرد به‌واسطه حضور در جامعه بدان ملزم می‌شود، از بعد اجتماعی نیز برخوردار است (۲۰). در منظومه ارزشی قرآن کریم از جسم و بدن به‌عنوان مقدمه پیدایش نفس و روان انسان تعبیر شده (مؤمنون/۱۴)، به‌نحوی که روح با جسم انسان تعلق و اتحاد داشته و از آن به‌عنوان ابزاری در راه رسیدن به مقاصد خود کمک می‌گیرد (۲۱). از این مطلب دقیق می‌توان به اهمیت جسم و سلامتی آن و ارتباط سلامتی جسمی با سایر ابعاد سلامتی همچون: سلامت روانی و اجتماعی پی برد. در منظومه ارزشی قرآن کریم از سلامت جسم و بدن به‌عنوان ارزش واقعی و درون‌ذاتی یاد شده (۲۲) و انجام تکالیف الهی، منوط به وجود آن است. قرآن کریم، تأمین و حفظ سلامت بدن و جسم افراد را یکی از اهداف رسیدن به نقطه مطلوب در سلامت اجتماعی دانسته و در این خصوص، شاخصه‌های ارزشمندی را در ابعاد مختلف آن ارائه نموده است. در بحث سلامت جسم، پاکیزگی و تغذیه از مواردی است که قرآن کریم تأکید بیشتری نسبت به آن‌ها داشته و از این‌رو و به‌اختصار، به ذکر شاخصه‌هایی در این دو موضوع می‌پردازیم:

الف) پاکیزگی و طهارت: محبوبیت پاکیزگی و بهداشت، نزد خداوند (بقره/۲۲۲)، پاکیزگی و بهداشت، از ملاک‌های ارزش‌گذاری (مائده/۱۰۰)، تشویق به پاکیزگی و آراستگی (اعراف/۳۱)، اهمیت و نقش آب در بهداشت و پاکیزگی (انفال/۱۱)، پاکیزگی و بهداشت، هدف از تشریح احکام (مائده/۶)، ارتباط عبادت و طهارت (بقره/۱۲۵)، اهمیت

پاکیزگی لباس (مدثر/۴)، لزوم رعایت بهداشت در آمیزش (بقره/۲۲۲).

ب) تغذیه: خوردنی‌ها از آیات خداوند (نحل/۱۱)، اهمیت توجه به مواد غذایی (عبس/۱۴)، اهمیت توجه به بهداشت تغذیه (کهف/۱۹)، حلال و پاکیزه بودن دو شرط استفاده از مواد غذایی (بقره/۱۶۸)، شیر مادر بهترین تغذیه برای نوزادان تا دو سال (بقره/۲۳۳)، اجتناب از زیاده‌روی در خوردن و آشامیدن (اعراف/۳۱)، برخی از خوردنی‌های مورد تأکید: میوه‌ها (انار، خرما، زیتون / انعام ۱۴۱) (انگور/رعد ۴)، گوشت انعام (گوسفند و بز (انعام/۱۴۳)، شتر و گاو (انعام/۱۴۴)) و شیر آن‌ها (نحل/۶۶)، مصرف ماهی و آبزیان (نحل/۱۴)، عسل (نحل/۶۹)، برخی از خوردنی‌های نهی شده: شراب و مسکرات (مائده/۹۰)، مردار، خون، گوشت خوک، ذبیح غیرشرعی (مائده/۳).

۲-۳. ساحت اجتماعی: اسلام تنها دینی است که بنیان خود را بر اجتماع بنا نهاده و در هیچ‌یک از شئون و امور انسانی مسئله اجتماع را مهمل نگذاشته است (۲۳). وجود سلامت اجتماعی منوط بر ایجاد روابط و تعاملات اجتماعی سالم در جامعه است، از این‌رو منظومه ارزشی قرآن کریم زمانی که به ترسیم شاخصه‌های سلامت اجتماعی در جامعه می‌پردازد، علاوه بر مجموعه افراد انسانی، اصلی‌ترین تأکید خود را بر روی تعاملات و روابط مناسب اجتماعی می‌گذارد. این تعاملات و روابط از خانواده که شامل همسران، فرزند و پدر و مادر است، آغاز و به خویشاوندان و سپس به آحاد جامعه توسعه می‌یابد که به‌اختصار به برخی از این شاخصه‌ها اشاره می‌نماییم:

خانواده: الف) همسران: نقش سازنده ایمان به خدا و روز قیامت در خانواده (طلاق/۱)، رعایت تقوا در محیط خانواده (بقره/۲۲۳)، توجه به تربیت دینی و نماز در محیط خانواده (طه/۱۳۲)، عفت و پاک‌دامنی (نساء/۲۵) و سنخیت و هم‌کفو بودن در ایمان و اعتقادات (بقره/۲۲۱) از معیارهای ازدواج و

تشکیل خانواده، حفظ آرامش خانواده در پرتو مودت و مهربانی همسران (روم / ۲۱)، احسان به خانواده (نساء / ۱۲۸)، حفظ و نگهداری اسرار خانوادگی (تحریم / ۳)، امر به معروف و نهی از منکر در خانواده (تحریم / ۶)، نقش خانواده در جلوگیری از افشای عیوب و آلودگی‌های جنسی (بقره / ۱۸۷)، لزوم رعایت آداب و حریم در محیط خانواده (نور / ۶۱)، (نور / ۵۸). ب) فرزندان: دعا برای داشتن فرزند صالح (اعراف / آیه ۱۸۹)، دعا برای عاقبت‌به‌خیری فرزند (فرقان / آیه ۷۴)، توجه به تأمین آینده اقتصادی فرزند (کهف / ۸۲)، رعایت ادب و احترام در برخورد با فرزند (صافات / ۱۰۲)، فرزند، مایه آزمایش (انفال / ۲۸)، لزوم رعایت حقوق فرزندان (بقره / ۲۳۳)، (نساء / ۹)، گذشت و چشم‌پوشی از خطای فرزند (تغابن / ۱۴)، لزوم توصیه و نصیحت به فرزند همراه با مهربانی و عطف (لقمان / ۱۳). ج) پدر و مادر: لزوم احسان و نیکی به والدین (اسراء / ۲۳)، لزوم مراعات احترام و ادب به والدین (اسراء / ۲۴)، پسندیده بودن استغفار برای والدین (ابراهیم / ۴۱)، رعایت ادب در گفتار و رفتار با والدین (اسراء / ۲۳)، تشکر از والدین در مقابل زحمات آنان (لقمان / ۱۴).

خویشاوندان: ایجاد دو نوع خویشاوندی نسبی و سببی، از آیات خداوند (فرقان / ۵۴)، رعایت تقوای الهی، زمینه‌ساز رابطه صحیح خویشاوندی (نساء / ۱)، نقش حمایتی روابط خویشاوندی (نمل / ۴۹)، رعایت حقوق خویشاوندان (نحل / ۹) از جمله احسان (بقره / ۸۳)، صلح رحم (رعد / ۲۱) و ارث (نساء / ۷)، اولویت رسیدگی به خویشاوندان (بلد / ۱۵)، گذشت از لغزش‌های خویشاوندان و برخورد کریمانه با آنان (نور / ۲۲)، اولویت انذار خویشاوندان نزدیک، نسبت به دیگران (شعراء / ۲۱۴).

آحاد جامعه: حفظ اتحاد و همبستگی (آل عمران / ۱۰۳)، رعایت عدالت (نساء / ۱۳۵)، اجرای حدود و قصاص (بقره / ۱۷۹)، رعایت احسان (بقره / ۱۹۵)، برخورد برادرانه

(حجرات / ۱۰)، رعایت عهد و امانت (مؤمنون / ۸)، رعایت انصاف (آل عمران / ۷۵)، همکاری در امور پسندیده (مائده / ۲)، برخورد فروتنانه و به‌دوراز تکبر (فرقان / ۱۶۳)، حفظ آبرو و شخصیت افراد (بقره / ۲۲۰)، دفع بدی‌های دیگران به شیوه نیکو (فصلت / ۳۴)، گذشت از خطای دیگران (آل عمران / ۱۳۴)، مشورت کردن (آل عمران / ۱۵۹)، توجه و رعایت حجاب و عفت (احزاب / ۵۳)، رعایت احترام به عقاید و مقدسات دیگران (انعام / ۱۰۸)، مهربانی و مدارا کردن (آل عمران / ۱۵۹)، حسن ظن (نور / ۱۲)، سخن معروف و شایسته (بقره / ۲۶۳)، [پرهیز از: تمسخر (حجرات / ۱۱)، تهمت (نساء / ۲۰)، القاب زشت (حجرات / ۱۱)، غیبت (حجرات / ۱۲)، بلند سخن گفتن (لقمان / ۱۹)].

۲-۴. ساحت سیاسی: سیاست از فراگیرترین قلمروهای زندگی اجتماعی است؛ زیرا برای کل جامعه برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری می‌کند و اگر بر پایه صحیحی بنا شده باشد، موجب تعاملات درست و منطقی در مناسبات مختلف جامعه می‌شود. در منظومه ارزشی قرآن کریم، سلامت اجتماعی در ساحت سیاسی، از اهمیت خاصی برخوردار است چراکه سلامت سیاسی، ارتباط تنگاتنگی با سلامت اجتماعی فرد و جامعه دارد که می‌توان به‌ضرورت تشکیل حکومت دینی (۲۴)، شایسته‌سالاری (قصص / ۲۶)، عدالت (حدید / ۲۵)، ایجاد و حفظ امنیت (بقره / ۱۲۶)، حفظ استقلال و عزت و عدم سلطه بیگانگان (نساء / ۱۴۱)، (آل عمران / ۲۸)، به‌عنوان مهم‌ترین شاخصه‌های سلامت اجتماعی در این ساحت اشاره نمود.

۲-۵. اقتصادی و حرفه‌ای: ساحت اقتصادی و حرفه‌ای از عناصر و اجزای نقش‌آفرین در سلامت اجتماعی فرد و اجتماع است. هرگونه تلاش برای اصلاح و بهبود آن، تأثیر مستقیم بر بخش‌های دیگر جامعه داشته و در نهایت منجر به اعتلای سلامت اجتماعی خواهد شد. قرآن کریم در زمینه مسائل اقتصادی، دارای مکتبی پویا است و اقتصاد را عامل قوام و

شاخصه‌های سلامت اجتماعی در منظومه معرفتی و...

پایایی جامعه قلمداد می‌کند (نساء، آیه ۵) که می‌توان با توجه و پرداختن به شاخصه‌های اقتصاد از منظر قرآن در سه مؤلفه تولید، توزیع و مصرف، گام‌های مؤثری را در زمینه ارتقای سلامت اجتماعی برداشت. برخی از این شاخصه‌ها عبارت‌اند از:

تولید: توجه به عوامل معنوی در قالب ایمان و تقوای الهی (اعراف، آیه ۹۶)، اهمیت تولید و تشویق به رشد آن (اعراف / ۷)، (هود/۶۱)، اهمیت کار و تلاش (ملک، آیه ۱۵؛ اسراء، آیات ۱۲ و ۶۶؛ قصص، آیه ۷۳)، تحرک و پویایی در اقتصاد (نجم ۳۹)، (نساء ۲۹). **توزیع:** پرهیز از احتکار (توبه/۳۴)، رعایت دقیق پیمان‌ها (اسراء ۳۵)، نهی از کم‌فروشی (مطففین ۱)، نهی از تنقیص اموال و دارایی دیگران (شعرا ۱۸۳)، پرداخت زکات (انبیاء ۱۷۱ و ...)، پرداخت حق فقرا و نیازمندان (معارج ۲۴ و ۲۵)، پرداخت خمس (انفال ۴۱)، پرداخت صدقات (توبه ۱۰۴، ۷۵ و ...)، اطعام فقرا (حج ۲۸ و ...)، انفاق (بقره ۱۹۵ و ...)، قرض الحسنه (مزل ۲۰). **مصرف:** نهی از مصرف اموال باطل (نساء ۲۹)) از قبیل سرقت: (ممتحنه ۱۲)، رشوه‌خواری (آیه ۱۸۸ بقره)، رباخواری (بقره ۲۷۸)، قماربازی (مائده ۹۰)، صبر در تنگدستی (بقره ۲۷۳)، منع مصرف مال یتیم (نساء ۶)، اجتناب از بخل‌ورزی (آل عمران، ۱۸۰ و ...)، پرهیز از اسراف، اتراف و تجمل‌گرایی (واقعه ۴۵) و میانه‌روی در مصرف (فرقان ۶۷).

۲-۶ علمی و فناوری: در منظومه ارزشی قرآن کریم، علم از جایگاه والایی برخوردار است و در موارد متعددی به آن اشاره شده است. به تعبیر علامه طباطبایی، تجلیل و تمجیدی که قرآن کریم از علم و دانش نموده نظیر آن در هیچ کتاب آسمانی دیگر یافت نمی‌شود (۲۵). (علق ۱-۵) (بقره ۳۱) (رعد/۴۱). (آل عمران / ۱۶۴) (زمر/۹). هرچند که در منظومه ارزشی قرآن کریم، علم دامنه‌ی وسیعی دارد ولی قرآن هر علمی را علم نمی‌داند. قرآن، علم واقعی را علم نافع و سودمند

(بقره/۱۱۲) می‌داند که تعلیم آن‌ها به نفع جهان بشری و سعادت‌بخش جامعه انسانی باشد و به حق و حقیقت رهنما گردد و گرنه علمی که انسان را سرگرم خودساخته و از شناختن حق و حقیقت بازدارد در قاموس قرآن مجید با جهل مرادف است (۲۶). برخلاف علوم تجربی جدید که تبیین پدیده‌ها از طریق علل فاعلی مادی و طبیعی آن‌هاست و موجب گشته است که انسان نوین، خود را از حیث جهان‌بینی و نیز بعد هستی‌شناختی‌اش، در این عالم ماده محدود نموده و هدفی جز زندگی دنیوی و بهره‌وری هر چه بیشتر از آن را دنبال نکند. در منظومه ارزشی قرآن، علاوه بر سیر در آیات الهی از طریق حس و تجربه، علم را در ارتباط معنایی با تعقل، تفکر و ایمان می‌داند و با توجه به ژرفای الهی پدیده‌های عالم در رابطه با پدیدآورنده، دانشی برآمده از حس و تجربه و خرد و ایمان و پرهیزکاری و عمل صالح را در راه تعالی و شکوفایی، فراروی انسان می‌نهد (۲۷).

۲-۷ هنری و زیبایی‌شناختی: زیبایی، به‌مثابه یکی از اساسی‌ترین خواست‌های فطری آدمی و هنر، به منزله نمود عملی زیبایی در زندگی انسان، دو مقوله بسیار مهم‌اند که درک معنای صحیح از آن و برعکس، می‌تواند با سلامت اجتماعی، رابطه تأثیرگذاری داشته باشد. زیبایی به الهام و هدایت حق تعالی و از راه فطرت در زندگی انسان ساری و جاری شده و از ملزومات زندگی بشری است به‌نحوی که در صورت فقدان آن، مصداقی برای اجتماع باقی نمی‌ماند (اعراف/۳۲) (۲۸). در منظومه ارزشی قرآن کریم که خود جلوه‌گاه زیبایی است، حس زیبایی‌شناسی، بر مبنای هدفمندی و پیش‌درآمدی جهت استواری فکری و عقیدتی انسان قرار گرفته است. در منظومه ارزشی قرآن کریم، زیبایی هر چیزی منوط به رعایت سه اصل: نظام فاعلی منسجم و عالمانه، نظام غایی مرتبط و حکیمانه و راه و راهنمای مشخص است (۲۹). به تعبیر دیگر زیبایی می‌بایست در سه عنصر قالب، محتوا و هدف جریان

داشته باشد. درک صحیح این مطلب می‌تواند نقش مهمی را در سلامت اجتماعی جامعه ایفا نماید.

نتیجه‌گیری

قرآن کریم به‌عنوان جامع‌ترین و کامل‌ترین کتاب آسمانی و معجزه جاوید پیامبر اسلام (ص) که منطبق بر ندای فطرت انسان نازل گردیده است می‌تواند منبع گران‌بهای جهت دستیابی به معارف ناب الهی قرار گیرد. هرچند سلامت اجتماعی از مفاهیم و موضوعات نوین در حوزه بهداشت و علوم اجتماعی است، لکن مفاهیم مرتبط با مبحث سلامت اجتماعی از پیشینه و گستره فراوانی در آموزه‌های نورانی قرآن کریم برخوردار است. استخراج، به‌روزرسانی و عملیاتی ساختن

ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخصه‌های سلامت اجتماعی منطبق بر آموزه‌های قرآن کریم موضوعی است که پرداختن به آن موردنیاز جوامع امروزی است. با این وجود و با توجه به اهمیت موضوع اجتماع و سلامت آن، تاکنون آن چنان که شایسته است از منظر معارف والای قرآنی به آن پرداخته نشده و ابعاد آن موردبررسی قرار نگرفته است. این تحقیق نشان می‌دهد برای رسیدن به مفهوم سلامت اجتماعی ابتدا می‌بایست به ابعاد آن در قسمت معرفتی و ارزشی قرآن کریم توجه و ضمن تعیین مؤلفه‌های اساسی، شاخصه‌های مهم هرکدام از آن‌ها موردبررسی قرار گیرد. بدیهی است شناسایی شاخصه‌های موردنظر قرآن کریم و ارتقای سطح عملکردی آن‌ها، نقش تأثیرگذاری را در ایجاد و بهبود سلامت اجتماعی ایفا خواهد نمود.

References

*Quran Karim (The Noble Quran).

1. WHO. (2008). Commission on Social Determinants of Health-final Report) www.who.int/social_determinants/final_report/
2. Zahedi Asl, M; Pilevari, A, "Faratahlili bar Motale'at-e Marbout be Salamat-e Ejtemai" (A Meta-Analysis of Studies Related to Social Health), Barnamehrizi-ye Refah va Tose'e-ye Ejtemai (Social Welfare and Development Planning), No. 19, 1393 SH (2014 CE). [Persian]
3. Amini Rarani, M; Mousavi, M; and Rafiei, H, "Rabetah-ye Sarmayeh-ye Ejtemai ba Salamat-e Ejtemai dar Iran" (The Relationship Between Social Capital and Social Health in Iran), Refah-e Ejtemai (Social Welfare), No. 42, 1390 SH (2011 CE). [Persian]
4. Tabataba'i, M, al-Mizan fi Tafsir al-Quran (The Balance in the Interpretation of the Quran), Islamic Publications of the Society of Seminary Teachers of Qom, 5th Edition, Qom, 1417 AH (1996 CE), vol.4, p. 94
5. Motahari, M, Eslam va Moqtaziyat-e Zaman (Islam and the Requirements of the Time), Sadra Publications, Tehran, 1368 SH (1989 CE), vol.1, p. 329. [Persian]
6. Quivy, R and Luc van Campenhoudt, Ravesh-e Tahghigh dar Oloum-e Ejtemai (Research Methodology in Social Sciences/ Manuel de recherche en sciences sociales), Translated by Abdolhossein Nik Gohar, Farhang-e Mo'aser, Qom, 1373 SH (1994 CE), vol.1, p. 114.
7. Khalili Tirtashi, N, "Me'yar-e Tashkhis-e Niyazha-ye Vaqe'i-ye Ensan az Niyazha-ye Kazeb az Didgah-e Eslam" (The Criteria for Distinguishing Genuine Human Needs from False Needs from the Perspective of Islam), Ma'rifat (Knowledge), Esfand 1382 SH (February-March 2004 CE), No. 75, ISC, (16 pages, pp. 105-120). [Persian]
8. Sharaf al-Din, H, Arzeshha-ye Ejtemai az Manzar-e Quran-e Karim (Social Values from the Perspective of the Holy Quran), Organization of Publications of the Institute of Culture and Islamic Thought, Tehran, 1397 SH (2018 CE), p. 73. [Persian]
9. Tabataba'i, M, al-Mizan fi Tafsir al-Quran (The Balance in the Interpretation of the Quran), Islamic Publications of the Society of Seminary Teachers of Qom, 5th Edition, Qom, 1417 AH (1996 CE), vol.15, p. 7.
10. Mesbah Yazdi, M, Amuzesh-e Aqa'id (The Teaching of Beliefs), Organization of Preaching, Tehran, 1379 SH (2000 CE), p. 74. [Persian]
11. Ahmadi, H, Barrasi-ye Nezam-e Akhlaqi-ye Eslam az Manzar-e Ayatollah Mesbah (A Review of the Islamic Moral System from the Perspective of Ayatollah Mesbah), Ma'refat-e Akhlaqi (Moral Cognition), Year 14, Spring and Summer 1402 SH (2023 CE). [Persian]
12. Sharaf al-Din, H, Arzeshha-ye Ejtemai az Manzar-e Quran-e Karim (Social Values from the Perspective of the Holy Quran), Organization of Publications of the Institute of Culture and Islamic Thought, Tehran, 1397 SH (2018 CE), p. 73].Persian[
13. Rabbani, M, Bahre'giri-ye Shayesteh az Mohit-e Zist ba Elham az Ta'limat-e Eslam (Proper Utilization of the Environment Inspired by Islamic Teachings), Collection of Articles from the Conference on Islam and the Environment, Environmental Protection Organization, Tehran, 1378 SH (1999 CE), p. 223].Persian[
14. Jawadi Amoli, A, Entezar-e Bashar az Din (Human Expectation from Religion), Esra, Qom, 1380 SH (2001 CE), p. 191. [Persian]
15. Tabataba'i, M, al-Mizan fi Tafsir al-Quran (The Balance in the Interpretation of the Quran), Islamic Publications of the Society of Seminary Teachers of Qom, 5th Edition, Qom, 1417 AH (1996 CE), vol.16, p. 229
16. Makarem Shirazi, N, Tafsir-e Nemouneh (The Exemplary Exegesis), Dar al-Kutub al-Islamiyyah, Tehran, 1374 SH (1995 CE), vol.23, p. 107. [Persian]
17. Tabataba'i, M, al-Mizan fi Tafsir al-Quran (The Balance in the Interpretation of the Quran), Islamic Publications of the Society of Seminary Teachers of Qom, 5th Edition, Qom, 1417 AH (1996 CE), vol.2, p. 96
18. Naqibi, A, Mohit-e Zist va Hoquq-e An az Manzar-

The Indicators of Social Health from the Quranic Epistemological and Axiological Perspective

Mahdi Ghasempour¹, Ali Asghar Tajari^{2*}, Ahmad Muradkhani³

Abstract

Social health is a relatively recent idea in the world of health and hygiene that, like physical and mental health, has gained popularity. The concept of social health is not well defined, and it varies depending on individual and society values and worldviews. As a result, it is critical and important to prioritize societal health in light of the Holy Quran's comprehensiveness and eternity, as well as to update and operationalize its teachings. This study, titled "The Indicators of Social Health from the Quranic Epistemological and Axiological Perspective," uses a descriptive-analytical approach to introduce measures of social health through a thorough and methodical review of Quranic verses. The findings of this study show that obtaining societal health from the perspective of the Holy Quran necessitates an assessment and understanding of its different aspects and components across two domains: epistemological and axiological. These areas include biological, physical, political, social, economic, scientific, and artistic dimensions; recognizing and using these indicators is critical for achieving social health.

Keywords: Epistemological and Axiological System; Health Components; Health; Quran; Social Health

1. PhD Candidate, Quranic and Hadith Sciences, Qom Campus, Islamic Azad University, Qom, Iran

2*. Corresponding author; Assistant Professor, Quranic and Hadith Sciences Department, Qom Campus, Islamic Azad University, Qom, Iran
a.tajari@hotmail.com

3. Associate Professor, Jurisprudence and Foundations of Islamic Laws, Qom Campus, Islamic Azad University, Qom, Iran